

Füüsilise isiku pankrotimenetlus

Merike Varusk

Harju Maakohtu kohtunik

Käesoleva majanduslanguse ajal on suurenenud pankrotimenetluste hulk, sh füüsiliste isikute (inimeste) pankrotimenetluste hulk. Inimesed on end üle laenanud ega suuda olemasolevate sissetulekute juures täita kõiki kohustusi või on kaotanud töö ega suuda seetõttu oma kohustusi täita. Kirjeldatud olukorrast ei suuda isik tavaliselt enam ise välja tulla ja vajab kõrvalist abi võlgadest vabanemiseks. Seepärast esitavad paljud inimesed ise kohtusse avalduse oma pankroti väljakuulutamiseks, kuid tihti teeb seda ka võlausaldaja.

Varem vabanes füüsiline isik pankrotimenetluse käigus oma kohustustest ainult osaliselt, ülejäänud eest ähvardas teda eluaegne vastutus. 1990. aastatel valitses mitmes välisriigis olukord, kus miljonid majapidamised olid võlgades ning võlgnikud hakkasid võlgade maksimisest hoiduma ja „mustalt“ tööd tegema. Sellega soodustati varimajanduse levikut. Niisugune olukord oli perekondadele koormav, eriti kannatasid seepärast lapsed. Leiti, et füüsilised isikud on juriidilistest isikutest halvemas olukorras. Juriidilistele isikutele ei saanud järelnõudeid esitada: vara puudumisel nad lihtsalt kustutati registrist. Alates 1990. aastatest hakati seetõttu nendes riikides üha enam võimaldama füüsilisele isikule võlgadest vabastamise menetlust.¹

Kuigi Eestis kehtestati pankrotiseadus (edaspidi *PankrS*) juba 01.09.1992, ei sisaldanud see esialgu füüsilisest isikust võlgnikule võimalust võlgadest vabaneda. Ka olulised muudatused, mis pankrotiseaduses 1997. aastal kehtima hakkasid, ei toonud kaasa füüsilisele isikule võlgadest vabastamise võimalusi. Alles 2004. aastal jõustunud muudatused tõid pankrotiseadusesse eriregulatsiooni, mis võimaldab füüsilisest isikutest võlgnikele võlgadest (kohustustest) vabastamise. Vajadus füüsiliste isikute pankrotimenetluse eriregulatsiooni järele tulenes rahulolematusest varasema regulatsiooniga, kusjuures arvestati UNCITRALi² pankrotiõiguse töögrupi koostatud juhistega.³

Füüsilisest isikust võlgniku võlgadest vabastamine pankrotimenetluses on poliitiline otsus. Eestis võeti selline poliitiline otsus vastu 2003. aastal ja see väljendub 01.01.2004 jõustunud pankrotiseaduse muudatustes. Füüsilise isiku võlgadest vabastamine peaks olema kooskõlas põhiseadusega. Nii näiteks on Saksa Liitvabariigi põhiseaduse artikli 1 kohaselt riigil kohustus ülevõlgades füüsilised isikud nende lootusetust olukorrast välja aidata ja võimaldada neile majanduslikult uus algus. Kuigi Eesti põhiseadus ei sätesta otseselt riigi kohustust füüsilisest isikust võlgnikku lootusetust olukorrast välja aidata, siis seda põhiseaduses ka ei välistata (põhiseaduse § 10). Kuni 2010. aasta jaanuarini ei osutanud riik füüsilisest isikust pankrotivõlgnikule otsest menetlusabi, sest neile ei laienenud tsiviilkohtumenetluse seadustikus ette nähtud menetlusabi sätted. Paljude füüsilisest isikust võlgnike pankrotimenetlused raugesid raha puudusel seetõttu enne isiku võlgadest vabastamist, sest neil ei olnud võimalik riigilt pankrotimenetluse kulude katteks abi taotleda. 01.01.2010 jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi *TsMS*) muudatus annab füüsilisest isikust pankrotivõlgnikule võimaluse rahatuse korral taotleda pankrotimenetluse kulude katteks õigus- ja menetlusabi seaduses ettenähtud tingimustel.

Et enne võlgadest vabastamise menetluse algamist tuleb võlgniku vara suhtes läbi viia tavaline pankrotimenetlus, kus selgitatakse välja võlausaldajate nõuded, realiseeritakse

võlgniku vara ning tehakse selle arvel võlausaldajatele väljamaksed, siis sellest lähtuvalt on artiklis tutvustatud kogu pankrotimenetluse käiku.

Pankrotimenetluse ettevalmistamine

Üldjoontes sarnaneb füüsilisest isikust võlgniku (inimese) pankrotimenetlus juriidilisest isikust võlgniku (näiteks äriühingu) pankrotimenetlusega. Oluliseks erinevuseks on vaid füüsilisele isikule kehtiv erand – võlgadest (kohustustest) vabastamise menetlus.

Pankrotiavalduse füüsilise isiku pankroti väljakuulutamiseks võib esitada nii võlausaldaja kui ka füüsiline isik ise. Kui avalduse esitab võlgnik, s.o füüsiline isik ise, siis peab ta pankrotiavalduses põhistama oma maksejõuetuse ja lisama pankrotiavaldusele seletuse maksejõuetuse põhjuste kohta ning võlanimekirja, milles märgitakse võlausaldajate andmed ja nende nõuete suurused ning andmed võlgniku vara kohta (*PankrS* § 13 lg 1 ja 2). Võlausaldaja võib füüsilisest isikust võlgniku vastu esitada pankrotiavalduse, kui tal on füüsilise isiku vastu vähemalt 40 000 krooni suurune nõue (*PankrS* § 15 lg 3 p 3), samuti peab võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel tõendama, et võlgnik on maksejõuetu ning kinnitama oma nõude olemasolu.

Alates 01.01.2010 kehtivad pankrotiavalduse menetlemisel olulised muudatused. Kui varem algatas kohus pärast pankrotiavalduse menetlusse võtmist võlgniku pankrotimenetluse ja määras ajutise pankrotihalduri, siis alates 01.01.2010 on pankrotiseaduses loobutud pankrotimenetluse algatamisest ja nüüd nimetab kohus vaid ajutise pankrotihalduri. Kuigi varem kehtinud Eesti pankrotiseaduse eripära – pankrotimenetluse algatamine ei langenud kokku pankroti väljakuulutamise ja seostati automaatselt pankroti väljakuulutamise ja seetõttu sellest eripärast loobuti.

Kui võlgnik esitab ise pankrotiavalduse, siis võtab kohus võlgniku pankrotiavalduse menetlusse ja nimetab ajutise pankrotihalduri. Juhul kui kohtul on võlgniku varalise olukorra kohta piisavalt andmeid, võib kohus füüsilisest isikust võlgniku pankroti välja kuulutada ilma ajutist pankrotihaldurit nimetamata (*PankrS* § 15 lg 2).

Kui pankrotiavalduse esitab võlausaldaja, siis ei nimeta kohus kohe ajutist pankrotihaldurit, vaid peab ajutise pankrotihalduri nimetamise otsustamiseks eelistungi (*PankrS* § 16). Eelistungi pidamine enne võlausaldaja pankrotiavalduse alusel ajutise pankrotihalduri nimetamist on kehtestatud võlgniku kaitse eesmärgil. Eelmenetluse, sh eelistungi eesmärgiks pankrotimenetluses on anda võlgnikule võimalus vastu vaielda võlausaldaja nõudele ja muudele pankrotiavalduse aluseks olevatele asjaoludele, misjärel kohtul on võimalus otsustada, kas alused ajutise pankrotihalduri nimetamiseks on olemas. Kuigi võlgnik pankrotiavaldusele vastu ei vaidle, on kohtul siiski kohustus välja selgitada, kas ajutise pankrotihalduri nimetamiseks on alust (*PankrS* § 3 lg 3). Kui kohus ajutist pankrotihaldurit ei nimeta, siis pankrotiavalduse alusel edasist menetlust ei toimu ja menetlus lõpeb (*PankrS* § 15 lg 7).

Võlgnik peaks kohtu kutsel kohtusse ilmuma, mitte eelistungile ilmunisest kõrvale hoidma. Kui võlgnik eelistungile ei ilmu, kuigi teda on sellest teavitatud, võib kohus otsustada ajutise pankrotihalduri nimetamise ilma võlgniku osavõtuta (*PankrS* § 16 lg 4). Praktikaks on olnud probleemiks, et võlgnikule ei ole võimalik kohtukutset kätte toimetada. Seetõttu ei olnud

kohtul võimalik ajutist pankrotihaldurit nimetada ega pankroti väljakuulutamist otsustada. On olnud juhtumeid, kus pankrotiavalduse esitamisest kuni võlgnikule kutse kättetoimetamiseni on kulunud üle poole aasta. Tavapäraselt ei ole olnud võimalik kutset kätte toimetada võlausaldaja pankrotiavalduse korral, kuid on esinenud ka juhtumeid, kus võlgnik on ise esitanud kohtule pankrotiavalduse ja kohtul ei ole seejärel olnud võimalik võlgnikule kohtukutset kätte toimetada. Kirjeldatud olukord läks vastuollu kiire pankrotimenetluse printsiibiga, mille kohaselt kohus pidi pankrotimenetluse algatamise otsustama 10 päeva jooksul või võlausaldaja pankrotiavalduse korral otsustama sama tähtaja jooksul eelistungi toimumise aja ja edastama kutsed (*PankrS* § 15 lg 1). Praeguseks on probleem lahendatud sellega, et kohus võib lugeda menetluskohustuse kättetoimetatuks viie päeva või kohtu määratud pikema tähtaja möödumisel postitamisest saaja aadressil, isegi kui saadeti tagastatakse (*PankrS* § 6 lg 3). Ka võlausaldaja võib oma eelistungile ilmumata jätmisega probleeme tekitada, sest juhul kui pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja ei ilmu kohtuistungile, jätab kohus ajutise pankrotihalduri nimetamata (*PankrS* § 16 lg 3) ja lõpetab menetluse.

Pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja peab tõendama oma nõude suuruse, aluse ja täitmise tähtaja (*PankrS* § 10 lg 4). Ainult juhul, kui võlausaldaja nõude kohta on jõustunud kohtulahend või vahekohtu otsus, ei pea võlausaldaja nõude kohta muid tõendeid esitama (*PankrS* § 10 lg 5). Pankrotimenetluses kehtib nn selge nõude põhimõte, mis tähendab, et võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olev nõue peab olema selge, st nõue peab olema usutav ja selle üle ei tohi olla vaidlusi. Võlgniku pankrot on viimane abinõu isiku maksejõuetuse korral ja see tuleb siis, kui vaidlusi nõude üle enam ei ole. Tähtsust ei oma asjaolu, millal võlgnik oma vastuväited nõudele esitab, kas enne pankrotimenetlust või alles pankrotimenetluse käigus. Pankrotimenetluses kehtib kohtul uurimiskohustus ja seetõttu on kohus kohustatud igal juhul välja selgitama, kas võlgniku vastuväide on põhjendatud või mitte, sest kohus ei kuuluta võlgniku pankrotti ebaselge nõude alusel välja (*PankrS* § 3 lg 3). Juhul kui kohus leiab, et võlgniku vastuväide on põhjendatud, tuleb vaidlus nõude üle lahendada hagimenetluses väljaspool pankrotimenetlust (*PankrS* § 15 lg 3 p 1). Kohus ei määra võlausaldaja avalduse alusel ajutist pankrotihaldurit juhul, kui nõude olemasolu kindlakstegemine eeldab asjaolude tuvastamist ja õiguslike hinnangute andmist mahus, mis väljub pankrotimenetluse raamidest. Kuna sisuline vaidlus nõuete olemasolu üle ei kuulu lahendamisele pankrotimenetluses, siis puudub kohtul kohustus hinnata pankrotiavalduse läbivaatamisel tõendeid sarnaselt nõude sisulise lahendamisega hagimenetluses. Kohtul on nõude põhjendatuse hindamisel kaalutusõigus selles osas, kas esitatud tõendid on piisavad, et veenda kohut nõude olemasolus või tuleks kohtu hinnangul koguda asjas täiendavaid tõendeid, mis eeldab asja lahendamist hagimenetluses⁴. Ka Saksa pankrotiseaduse kohaselt peab võlausaldaja tõendama oma nõuet kõigi võimalike tõenditega ning tegema oma nõude usutavaks. Asjaolu, kas võlgnik vaidleb võlausaldaja nõudele vastu või mitte, ei võta kohtult kohustust veenduda võlausaldaja nõude olemasolus. Kui võlausaldaja nõue ei ole usutav, siis ei pea ta hakkama seda tõendama, sest pankrotiasja menetlev kohus ei pea hakkama võlausaldaja nõuet lahendama.⁵

Eesti kohtupraktika väljakujunenud seisukoht on, et kui võlgnik on nõudele vastu vaielnud, esitanud oma põhjendused ja tõendid ning nõude olemasolu kindlakstegemine eeldab asjaolude tuvastamist ja õiguslike hinnangute andmist mahus, mis väljub pankrotimenetluse raamest, ei saa pankrotiavalduse aluseks olevat nõuet lugeda selgeks ja seda tuleb tõendada hagimenetluses.⁶ Samuti on kohtupraktikas välja kujunenud seisukoht, et kui võlgnik vaidleb põhjendatult nõudele vastu ja kohus asub seisukohale, et vaidlus nõude üle tuleb lahendada

väljaspool pankrotimenetlust, siis ei saa kohus võlausaldaja pankrotiavalduse alusel võlgniku maksejõuetust välja kuulutada ka juhul, kui võlgnik on maksejõuetu.⁷

Tihti on kohtud jätnud võlausaldaja pankrotiavalduse rahuldamata põhjusel, et võlausaldaja nõue ei ole selge, sest võlausaldaja on pankrotiavalduse esitanud kergekäeliselt ning enamasti ei ole võlausaldaja või tema esindaja pankrotiavaldust piisavalt ette valmistanud ega nõuet tõendanud. Võlausaldaja risk pankrotiavalduse esitamisel seisneb selles, kas tema nõue võlgniku vastu on piisavalt selge, et olla pankrotiavalduse aluseks. Juhul, kui nõue on ebaselge, tuleb kaaluda võlgniku vastu nõude esitamist hagimenetluses. Paljudel juhtudel esitavad võlausaldajad võlgniku vastu pankrotiavalduse seetõttu, et pankrotiavalduse esitamisel tuleb võlausaldajal tasuda oluliselt väiksem riigilõiv kui nõude esitamisel hagimenetluses. Nii tuleb võlausaldajal tasuda pankrotiavalduse eest olenemata nõude suurusest riigilõivu 6 000 krooni, kuid näiteks 100 000 krooni suuruse nõude puhul hagimenetluses tuleb võlausaldajal tasuda riigilõivu 10 000 krooni, 200 000 kroonise nõude puhul 20 000 krooni jne.⁸ Samas peab võlausaldaja arvestama asjaoluga, et kohus võib võlausaldajalt enne ajutise pankrotihalduri nimetamist nõuda kohtu deposiiti raha maksmist ajutise pankrotihalduri tasu ja kulutuste katteks (*PankrS* § 11). Harju Maakohtu menetluses olevates pankrotiasjades küsib kohus pankrotimenetluse kulude katteks võlausaldajalt kohtu deposiiti enamasti 20 000 – 30 000 krooni. Kui kohus leiab, et võlausaldaja nõue ei ole selge, võivad menetluskuludeks olla ka võlgniku menetluskulud (näiteks õigusabikulud).

Võlausaldaja pankrotiavalduse korral peab võlausaldaja põhistama võlgniku maksejõuetuse. Kui võlausaldaja võlgniku maksejõuetust ei põhista, siis on see asjaoluks, mille tõttu tuleb jätta ajutine pankrotihaldur nimetamata. Lisaks maksejõuetust põhistavatele üldistele alustele tuleb võlausaldajal tugineda ka ühele pankrotiseaduse § 10 lõikes 2 nimetatud erialusele. Võlgniku maksejõuetust põhistavaks erialuseks võib olla asjaolu, et võlgnik ei ole täitnud oma kohustust 30 päeva jooksul pärast kohustuse sissenõuetavaks muutumist ja võlausaldaja on teda kirjalikult hoiatanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus (pankrotihoiatus), millele vaatamata võlgnik ei ole 10 päeva jooksul oma kohustust täitnud (*PankrS* § 10 lg 2 p 1). Maksejõuetust põhistavaks erialuseks võib olla ka asjaolu, et võlgniku suhtes toimivas täitemenetluses ei ole kolme kuu jooksul vara puudumise tõttu saadud nõuet rahuldada või on täitemenetluses selgunud, et võlgnikul ei jätku vara kõigi kohustuste täitmiseks (*PankrS* § 10 lg 2 p 2). Eelnimetatud kaks võlgniku maksejõuetust põhistavat asjaolu on praktikas enim kasutatavad võlgniku maksejõuetust põhistavad asjaolud. Umbes 90% võlausaldajatest põhistavad võlgniku maksejõuetust lisaks üldistele alustele asjaoluga, et võlgnik ei ole ka pärast pankrotihoiatuse saamist oma kohustust täitnud. Võlgniku maksejõuetust põhistavaid erialuseid on lisaks kahele eelnimetatud alusele veel: võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara või teeb raskeid juhtimisvigu, mille tagajärjel ta on muutunud maksejõuetuks või on muul viisil tahtlikult põhjustanud oma maksejõuetuse (*PankrS* § 10 lg 2 p 3), võlgnik teatab võlausaldajale, kohtule või avalikkusele, et ei suuda oma kohustusi täita (*PankrS* § 10 lg 2 p 4) või on võlgnik lahkunud Eestist või varjab end eesmärgiga hoiduda oma kohustuste täitmisest (*PankrS* § 10 lg 2 p 5). Viimati nimetatud kolme võlgniku maksejõuetust põhistavat erialust praktikas üldjuhul ei kasutata, sest neid ei esine või on võlausaldajal neid asjaolusid raske kohtule tõendada. Juhul kui võlausaldaja ei suuda põhistada võlgniku maksejõuetust, jätab kohus ajutise pankrotihalduri nimetamata ja lõpetab menetluse.

Seadusandja on taganud võlgnikule kaitse võlausaldaja pahatahtliku pankrotiavalduse esitamisega tekitatud kahjulike tagajärgede eest. Juhul kui võlausaldaja teadis või pidi teadma, et pankrotiavalduse esitamiseks puudub alus, s.o võlausaldaja on esitanud pankrotiavalduse pahatahtlikult, peab ta hüvitama võlgnikule sellega tekitatud kahju (*PankrS* § 10 lg 6). Kahju

suuruse tõendamine on muidugi võlgniku ülesanne. Pankrotiavalduse menetlemisega seotud õigusabikulused jms on võlgnikul üldjuhul suhteliselt lihtne tõendada. Keerulisem on võlgnikul tõendada pankrotiavalduse esitamisest tingitud maine kahjustamisega seotud kulutusi. Pahatahtliku pankrotiavalduse esitamise tõttu võib näiteks äriemehe maine saada kahjustatud seetõttu, et tema nime seostatakse maksejõuetuspankrotiga ja seetõttu on potentsiaalsed äripartnerid temaga edaspidi ärisuhteid sõlmides ettevaatlikud.

Kui võlausaldaja on tõendanud oma nõude suuruse, aluse ja täitmise tähtaja ning põhistanud võlgniku maksejõuetuse, nimetab kohus ajutise pankrotihalduri ja määrab kindlaks kohtuistungi toimumise aja, kus vaadatakse läbi pankrotiavaldus. Kohus võib avaldada teate pankrotiavalduse läbivaatamise aja ja koha kohta. Nimetatud teade nagu ka muud pankrotimenetlusega seotud teated avaldatakse väljaandes Ametlikud Teadaanded (www.ametlikudteadaanded.ee). Pankrotimenetluse ettevalmistamise käigus peatab kohus ka võlgniku vara suhtes toimuva sundtäitmise. See tähendab, et peatatakse täitemenetlused, milles on täitmisel varalised nõuded võlgniku vastu, samuti näiteks maksunõuete sissenõudmine.

Pankrotiavalduse tagamiseks võib kohus rakendada hagi tagamise abinõusid. Nendeks võivad olla (*TsMS* § 378 lg 1) võlgnikule kuuluvale kinnisasjale, laevale või õhusõidukile kohtuliku hüpoteegi seadmine; võlgniku või teise isiku valduses oleva võlgnikule kuuluva vara arestimine ja selle alusel käsituskeelu kandmine registritesse; võlgnikul teatud tehingute või toimingute tegemise keelamine; teistel isikutel võlgnikule vara üleandmise keelamine või võlgniku suhtes muude kohustuste täitmise keelamine; samuti kohtu poolt vajalikuks peetud muu abinõu. Pankrotiavalduse tagamise määruse täidab ajutine pankrotihaldur täitemenetluse seadustikus sätestatud korras. Pankrotiavalduse tagamiseks võib kohus võlgniku suhtes kohaldada ka elukohast lahkumise keeldu, sundtoomist või aresti (*PankrS* § 18 lg 1; §-d 88 ja § 89). Samuti võib kohus keelata võlgnikul ajutise pankrotihalduri nõusolekuta käsutada kas osa või kogu võlgniku vara (käsutuskeeld). Kui kohus kohaldab võlgniku suhtes käsutuskeeldu, avaldatakse selle kohta teade ka Ametlikes Teadaannetes (*PankrS* §-d 20 ja 21). Kui võlgnik rikub käsutuskeeldu ja teeb tehingu varaga, millele oli seatud käsutuskeeld, on see tehing tühine, mis tähendab, et tehingul ei ole algusest peale õiguslikke tagajärgi ning saadu tuleb tagastada, kui see pole säilinud, siis tuleb see hüvitada.

Ajutiseks pankrotihalduriks võib kohus nimetada füüsilise isiku, kellel on pankrotihaldurina tegutsemise õigus. Kuni 31.12.2009 andis selle õiguse justiitsministri moodustatud pankrotihaldurite eksamikomisjon. Alates 01.01.2010 võib ajutise pankrotihaldurina tegutseda Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja kutsekogu liige, samuti vandeadvokaat või vandeadvokaadi vanemabi. Ajutine pankrotihaldur nagu ka pankrotihaldur on sõltumatu võlgnikust ja võlausaldajast ega tohi olla asja menetleva kohtuniku lähikondne (*PankrS* § 56).

Ajutise pankrotihalduri ülesandeks on (*PankrS* § 22 lg 2) välja selgitada võlgniku vara, sealhulgas võlgniku kohustused, ning kontrollida, kas võlgniku vara katab pankrotimenetluse kuld; selgitada välja võlgniku vara puudutavad täitemenetlused; anda hinnang võlgniku varalisele seisundile ja maksejõulisusele; tagada võlgniku vara säilimine; anda käsutuskeelu korral võlgnikule nõusolek vara käsutamiseks või keelduda sellest ning täita muid seadusest tulenevaid ja kohtu poolt pankrotimenetluses antud ülesandeid. Oma ülesannete täitmiseks on ajutisel pankrotihalduril õigus saada võlgnikult vajalikku teavet ja dokumente, eelkõige võlgniku vara ja kohustuste kohta; viibida füüsilisest isikust võlgniku valduses oleval maatükil ja tema eluruumis; saada riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuselt ning krediitiasutuselt, samuti muult isikult teavet ja dokumente, mis on vajalikud võlgniku varalise

seisundi väljaselgitamiseks (*PankrS* § 22 lg 3). Saadud andmete põhjal koostab ajutine pankrotihaldur aruande, milles toob välja tema poolt täidetud ülesanded ja väljaselgitatud andmed ning annab hinnangu võlgniku maksevõime kohta. Samuti on ajutise pankrotihalduri ülesandeks välja tuua võlgniku maksejõuetuse põhjused, eelkõige see, kas võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on kuriteo tunnusega tegu või raske juhtimisviga. Ajutisel pankrotihalduril on õigus saada tasu tema poolt täidetud ülesannete eest ja hüvitist tema kohustuste täitmiseks tehtud kulutuste eest.

Ajutine pankrotihaldur vastutab kahju eest, mille ta on võlausaldajatele või võlgnikule oma kohustuste täitmata jätmisega tekitanud. Kahju tekitamisest tuleneva nõude aegumise tähtaeg on kolm aastat alates ajutise pankrotihalduri tegevuse lõppemise päevast (*PankrS* § 24).

Kohtuistungil, mis peetakse pärast ajutise pankrotihalduri nimetamist, vaatab kohus läbi kohtule esitatud pankrotiavalduse, kuulab ära menetlusosalised – võlausaldaja ja võlgniku – samuti ajutise pankrotihalduri arvamuse. Ka kohtuistungile ilmutata jätmisel on põhimõtteliselt samad tagajärjed, mis eelistungile ilmutata jätmisel. Siingi võib kohus arutada pankrotiasja võlgniku osavõttu, kuid kui kohus peab võlgniku osavõttu vajalikuks, siis võib ta kohaldada võlgniku suhtes sundtoomist (*PankrS* § 26 lg 2). Kui ilmutata jääb võlausaldaja, siis jätab kohus pankrotiavalduse läbi vaatamata. Pankrotimenetluses ei tohi teha erinevalt tsiviilkohtumenetlusest tagaseljaotsust, st et kohus peab pankrotiavalduse aluseks olevaid asjaolusid igakülgsest uurima ja asja sisuliselt lahendama (*PankrS* § 26 lg 3), samuti ei või pankrotiasjas menetlust peatada (*PankrS* § 27 lg 3).

Pärast menetlusosaliste ja ajutise pankrotihalduri ärakuulamist ning tõendite uurimist lahkub kohus lahendit tegema, et otsustada pankrotiavalduse lahendamine. Juhul kui on alus pankrotiavaldus rahuldada, siis tekib küsimus, kas on alust võlgniku pankrot välja kuulutada või rauged võlgniku pankrotimenetlus vara puudumisel. Kui võlgniku varast piisab vähemalt menetluskulude katteks, on kohtul alust võlgniku pankrot välja kuulutada. Kui võlgnikul vara puudub ja võlgnik, võlausaldajad või kolmas isik ei maksa raha kohtu deposiiti pankrotimenetluse kulude katteks, siis võlgniku pankrotimenetlus rauges kuni 31.12.2009 kehtinud pankrotiseaduse redaktsiooni kohaselt ja füüsilisest isikust võlgnikul puudus võimalus taotleda võlgadest vabastamist. Sel juhul oli võlausaldajal võimalus uuesti pöörduda kohtutäituri poole, et pöörata nõue võlgniku vastu sissenõudmisele sundkorras. Alates 01.01.2010 on senine olukord muutunud. Seetõttu kuulutab kohus juhul, kui füüsilisest isikust võlgnik on esitanud kohtule kohustusest vabastamise avalduse, 01.01.2010 jõustunud pankrotiseaduse muudatuse kohaselt välja võlgniku pankroti ka siis, kui on alust pankrotimenetluse raugemiseks, v.a juhul, kui esinevad seadusest tulenevad takistused võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamiseks (*PankrS* § 171).

Pankroti väljakuulutamine ja selle tagajärjed

Kohus kuulutab võlgniku pankroti välja siis, kui isik on maksejõuetu. Kui pankrotiavalduse on esitanud võlgnik ise, võib kohus võlgniku pankroti välja kuulutada ka siis, kui võlgniku maksejõuetus on tõenäoline tulevikus (*PankrS* § 31 lg 3). Kohtulahendit, millega võlgniku pankrot välja kuulutatakse, nimetatakse pankrotimääruseks. Kuni 01.01.2009 kuulutati võlgniku pankrot välja pankrotiotsusega. See erinevus on tingitud tsiviilkohtumenetluse seadustiku põhimõtete muutmisest, millest tulenevalt on ajutise pankrotihalduri nimetamine ja pankroti väljakuulutamine hagita asjad (*TsMS* § 475 lg 1 p 12²).

Pankrotimääruses märgib kohus pankroti väljakuulutamise kellaaja. Pankrotimääruses nimetab kohus pankrotihalduri, võlausaldajate esimese üldkoosoleku toimumise aja ja koha ning vajaduse korral ka hagi tagamise abinõude kohaldamise. Samuti võib kohus otsustada võtta võlgnikult vande selle kohta, et andmed võlgniku vara ja kohustuste kohta on õiged.

Pankrotimääruse kohta avaldab kohus teate Ametlikes Teadaannetes. Seda nimetatakse pankrotiteateks (*PankrS* § 33). Lisaks andmetele pankroti väljakuulutamise aja ja koha ning pankrotihalduri isiku kohta tuleb pankrotiteates teavitada võlausaldajaid pankrotimäärusest ja esimese võlausaldajate üldkoosoleku toimumise ajast ja kohast. Et võlausaldajatel tuleb pankrotimenetluses teavitada pankrotihaldurit oma enne võlgniku pankrotti tekkinud nõuetest, siis teavitatakse pankrotiteates võlausaldajaid ka nõude tähtaegselt esitamata jätmise tagajärgedest (*PankrS* § 34 lg 1). Pankrotiteade on oluline ka seetõttu, et pärast selle ilmumist loetakse võlausaldaja automaatselt teadlikuks võlgniku pankroti väljakuulutamisest.

Võlgniku pankroti väljakuulutamise tagajärjel saab võlgniku varast pankrotivara ja selle valitsemise õigus läheb üle pankrotihaldurile (*PankrS* § 35 lg 1). Füüsilisest isikust võlgniku pankroti puhul võib haldur teha pankrotivaraga ainult neid tehinguid ja õigustoiminguid, mis on vajalikud pankrotimenetluse eesmärgi saavutamiseks ja halduri ülesannete täitmiseks (*PankrS* § 54¹ lg 4). Kui võlgnik ise teeb tehinguid pankrotivaraga pärast pankroti väljakuulutamist ilma pankrotihalduri nõusolekuta, siis on see tehing tühine (*PankrS* § 36 lg 2 ja 6). Pankrotihalduril on õigus olla võlgniku nimel menetlusosaliseks kohtuvaidlustes, mis puudutab pankrotivara või vara, mille võib arvata pankrotivarasse. Samas ei saa pankrotihaldur olla menetlusosaliseks kohtuvaidlustes, mis on seotud võlgnikuga isiklikult, näiteks kui füüsilisest isikust võlgnik soovib lahutada oma abielu, siis ei ole pankrotihalduril selles kohtuvaidluses rolli, kui aga võlgnik hakkab jagama ühisvara, siis esindab teda üldjuhul kohtus pankrotihaldur. Füüsilisest isikust võlgnik kaotab õiguse teha tehinguid oma varaga ega tohi olla pankroti väljakuulutamises kuni pankrotimenetluse lõpuni kohtu loata ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige, juriidilise isiku likvideerija ega prokurist (*PankrS* § 91 lg 1). Pankroti väljakuulutamise oluliseks tagajärjeks on ka asjaolu, et kõigi võlgniku vastu suunatud nõuete täitmise tähtpäev loetakse saabunuks, kui seadusest ei tulene teisiti (*PankrS* § 42), ning alates pankroti väljakuulutamises lõpetatakse intresside ja viiviste arvestamine võlgniku vastu suunatud nõuetelt. Kui võlgnik on seotud lepinguliste suhetega, siis otsustab pankrotihaldur nende jätkamise, v.a juhul, kui kohustuse täitmise tagamiseks on kinnistusraamatusse kantud eelmärke (*PankrS* § 46 lg 1) või on tegemist väärtpaberiturul, muude pakkumuste ja tehingute tegemist regulaarselt võimaldavate süsteemide vahendusel või regulaarsel kauplemisel kokku lepitud turu- või börsihinnaga seotud kohustuse täitmisel (*PankrS* § 48). Kui võlgnik on enne pankroti väljakuulutamist müünud vallasasja omandireservatsiooniga ja on ostjale asja üle andnud, millega ostja omandab asjale nn ooteõiguse, siis on ostjal õigus ostuhinna tasumisel saada omandireservatsiooniga ostetud vallasasi enda omandisse (*PankrS* § 49).

Kui füüsilisest isikust võlgnik on üürile- või rendile andja, siis ei ole tema pankrot üüri- või rendilepingu lõpetamise aluseks. Kui pankrotistunud füüsilisele isikule on ette makstud mitme kuu või aasta üüri- või renditasu, mis ei ole pankroti väljakuulutamise hetkeks võlgnikul säilinud, loetakse üürniku või rentniku üüri või rendi maksmise kohustus täidetuks üksnes pankroti väljakuulutamise kuu osas. Kui pankrot kuulutati välja pärast kuu 15. päeva, loetakse üürniku või rentniku üüri või rendi maksmise kohustus täidetuks ka järgmise kuu eest. Ülejäänud ettemaksu osas võib üürnik või rentnik esitada alusetust rikastumisest tuleneva nõude pankrotivõlausaldajana (*PankrS* § 50). Kui pankrotistunud füüsiline isik on ise rentnik või üürnik, siis ei ole tema pankrotistumine üüri- või rendilepingu lõpetamise aluseks, kuid

see ei välista eelnimetatud lepingute lõpetamist üldistel alustel. Samas võib pankrotihaldur võlgniku poolt üürniku või rentnikuna sõlmitud kinnisasja või ruumi üüri- või rendilepingu ühekuulise või lepingus ettenähtud lühema ülesütlemitähtajaga üles öelda (*PankrS* § 51). Kokkulepped, mis välistavad eelnimetatu, on tühised. Samad põhimõtted kehtivad ka liisinglepingute puhul.

Kui võlgnikule võlgnetakse vara, mis kuulub pankrotivara hulka, võib selle kohustuse täitmise võtta üksnes pankrotihaldur (*PankrS* § 37 lg 1). Kinnistusraamatusse tehakse võlgnikule kuuluva kinnisasja ja muude piiratud asjaõiguste juurde märge pankroti väljakuulutamise kohta (*PankrS* § 40 lg 1 p 1). Kui võlgnikule kuulub väärtpabereid, blokeeritakse talle kuuluvas Eesti väärtpaberite keskreistris registreeritud väärtpaberid või väärtpaberikonto pankrotimääruse alusel (*PankrS* § 41 lg 1). See on vajalik, et tagada kinnistusraamatu, laevakinnistusraamatu ja Eesti väärtpaberite keskreistri kande avalikule usaldatavusele tuginev heauskse omandamise võimalus, mis säilib ka pärast pankroti väljakuulutamist seni, kuni vastavatesse registritesse kantakse märkus pankroti väljakuulutamise kohta ning kolmandatele isikutele saab nähtavaks võlgniku käsutusõiguse puudumine. Selleks et välistada võlgniku poolt vara võõrandamist pärast pankroti väljakuulutamist ja selle heauskset omandamist, on oluline, et pankrotihaldur esitab kohe registrile avalduse märke tegemiseks.

Pärast pankroti väljakuulutamist toimub võlausaldajate esimene üldkoosolek. Koosolek ei tohi toimuda varem kui 15 päeva ega hiljem kui 30 päeva pärast pankroti väljakuulutamist (*PankrS* § 78). Võlausaldajate esimesel üldkoosolekul valitakse pankrotitoimkond, pankrotitoimkonna liikmete arvu suuruse otsustab võlausaldajate üldkoosolek, kuid pankrotiseaduse kohaselt ei tohi neid olla vähem kui kolm ja rohkem kui seitse (*PankrS* § 74 lg 1 p 1¹). Pankrotitoimkonna liikmed valivad enda seast esimehe. Võlausaldajate üldkoosoleku otsusel võib pankrotitoimkonna valimata jätta. Sellisel juhul täidab pankrotitoimkonna ülesandeid võlausaldajate üldkoosolek (*PankrS* § 74 lg 7). Samuti on võlausaldajatel esimesel üldkoosolekul õigus otsustada, kas kinnitada kohtu poolt nimetatud pankrotihaldur või mitte. Juhul kui võlausaldajate üldkoosolek otsustab jätta kinnitamata kohtu poolt nimetatud pankrotihalduri, valib ta uue pankrotihalduri, kelle kinnitamise otsustab kohus. Kohus võib jätta võlausaldajate üldkoosolekul valitud pankrotihalduri kinnitamata ja nimetada uue pankrotihalduri, keda võlausaldajate üldkoosolek enam kinnitama ei pea (*PankrS* § 61). Juhul kui võlausaldajate üldkoosoleku toimumisest oli teatatud ettenähtud korras, kuid ükski võlausaldaja koosolekule ei ilmu, loetakse pankrotihaldur võlausaldajate üldkoosoleku poolt kinnitatuks. Samuti võib kohus sellisel juhul pankrotihalduri ettepanekul otsustada pankrotitoimkonna liikmete nimetamise või jätta pankrotitoimkonna moodustamata. Võlgnikul on õigus kõigil võlausaldajate üldkoosolekutel osaleda.

Selleks et võlausaldajad esimesel üldkoosolekul hääletada saaksid, määratakse neile hääled. Vajadusel võib see toimuda ka hilisematel koosolekutel. Pankrotihaldur määrab esimesel üldkoosolekul võlausaldajatele nende nõuete alusel hääled. Selleks et ära hoida hilisemaid vaidlusi, osaleb 2004. aastast võlausaldajate esimesel üldkoosolekul ka kohtunik. Kui üldkoosolekul osalenud võlausaldaja ei nõustu talle pankrotihalduri poolt määratud häälte arvuga või kui talle määratud häälte arvu vaidlustab teine võlausaldaja, määrab häälte arvu üldkoosolekul osalev kohtunik, tehes selle kohta määruse (*PankrS* § 82 lg 4). Pankrotihalduri või kohtu poolt määratud häälte alusel hääletavad võlausaldajad üldkoosolekul kuni nõuete kaitsmise koosolekuni, kus neile antakse hääled tunnustatud nõuete alusel. Võlausaldajate üldkoosoleku pädevuses füüsilise isiku pankrotimenetluses on lisaks nimetatule kompromissi tegemine, pankrotivara müügiga seonduva otsustamine, nõuete kaitsmine, pankrotihalduri tegevuse peale esitatud kaebuste lahendamine, pankrotitoimkonna liikmetele tasu maksmine

(*PankrS* § 77). Peale selle võib võlausaldajate üldkoosolek lahendada muid seadusega tema pädevusse antud küsimusi. Võlausaldajate üldkoosoleku otsuseid saab vaidlustada seaduses ettenähtud korras.

Võlgnikul on pankrotimenetlusest osavõtu kohustus, mis tähendab, et tal on kohustus anda pankrotimenetlusega seotud teavet kohtule, pankrotihaldurile ja pankrotitoimkonnale ning osutada abi pankrotihaldurile tema ülesannete täitmisel (*PankrS* § 87). Kohus võib kohustada võlgnikku andma vande selle kohta, et kohtule esitatud andmed tema vara ning majandus- ja kutsetegevuse kohta on õiged. Vanne võetakse enne võlausaldajate esimese üldkoosoleku toimumist, kuid kohus võib selleks määrata ka teise tähtaja (*PankrS* § 86). Võlgnik ei tohi kohtu loata pärast pankroti väljakuulutamist ja enne vande andmist Eestist lahkuda (*PankrS* § 88). Juhul kui on alust arvata, et võlgnik hoiab kõrvale pankrotimenetluses täitmisele kuuluvatest kohustustest, võib kohus kohaldada füüsilisest isikust võlgniku suhtes elukohast lahkumise keeldu. Kui võlgnikule on kohaldatud elukohast lahkumise keeld, kehtib see kuni pankrotimenetluse lõppemiseni, kui kohus ei määra teisiti (*PankrS* § 88). Samuti võib kohus võlgnikku trahvida või kohaldada füüsilisest isikust võlgniku suhtes aresti või sundtoomist (*PankrS* § 89) juhul, kui võlgnik ei täida teabe andmise, pankrotimenetlusest osavõtu või vande andmise kohustust või rikub elukohast lahkumise või pankrotivara käsutamise keeldu, samuti juhul, kui võlgnik rikub muul viisil oluliselt pankrotiseadusest tulenevaid kohustusi ning kahjustab sellega pankrotivara. Aresti võib võlgnikule määrata kuni kolmeks kuuks ja võlgnik vabastatakse arestist, kui ta on täitnud kohustuse, mida ta rikkus.

Järgneb

¹ U. Foerste. Insolvenzrecht. 3. Auflage – Verlag C. H. Beck München, 2006, lk 249.

² Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Rahvusvahelise Kaubandusseaduse Komisjon.

³ Pankrotiseaduse 2002. a eelnõu seletuskiri (SE 1085).

⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 15.06.2009 määrus tsiviilasjas nr 2-08-57412.

⁵ Uhlenbruck, W. Insolvenzordnung. Kommentar. 12. Auflage – Verlag Franz Vahlen, München 2003, lk 296.

⁶ Riigikohtu lahend nr 3-2-1-17-02.

⁷ Riigikohtu lahend nr 3-2-1-20-5.

⁸ Riigilõivuseadus § 56 lg 7 p 2 ja lisa nr 1 – riigilõivu täismäärad avalduse esitamise eest tsiviilkohtumenetluses (kroonides).